

בס"ד, כ"ד חשוון התשפ"ו

זבחים ס"ב – מציאת מקום המזבח, הגדרת חלקיו המעכבים, ומידות הכבש

שאלות:

1. האם ניתן לדעת היום איפה היה ממוקם המזבח בעזרה?

קביעת מידות המזבח ומקומו בבית שני

הגמרא ממשיכה את הדיון מהדף הקודם. **רב יוסף**, שאמר שהמזבח הורחב כי "לא הספיק", חזר בו (**רש"י**) מסביר שהיה חולה ושכח את תלמודו, ונזכר בברייתא שסותרת את דבריו). הברייתא דורשת את הפסוק "**וַיְכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל מְכֹנְתָיו**", ומסבירה שעולי הגולה הגיעו להבנת מידותיו המדויקות של המזבח.

○ הגמרא **מקשה**: איך עולי הגולה ידעו את המידות יותר טוב מאנשי בית ראשון, והרי נאמר על בית ראשון "**הֲפֹל בְּכֹתֵב מִיַּד ד' עָלַי הַשְּׁכִיל**"?

▪ הגמרא **מתרצת** שדוד קיבל את הנבואה על המידות, אבל שלמה לא הבין איך לדרוש אותה, ועולי הגולה כן. הם דרשו את הפסוק "**וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בֵּית ד' הָאֱלֹהִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלֵה לְיִשְׂרָאֵל**", והשוו בין הבית למזבח המוזכרים בפסוק: כשם שהבית אורכו 60 אמה, כך גם למזבח יש פוטנציאל הרחבה עד 60 אמה. מכיוון שמידות המזבח לא מעכבות (כפי שיבואר בהמשך), הם הרחיבו אותו עד 60 אמה לפי הצורך.

○ **זיהוי המקום המדויק**: הגמרא **שואלת** איך ידעו את מקום המזבח המדויק (שהרי את מקום ההיכל והעזרות ידעו מהיסודות שנותרו). על כך מובאות מספר דעות:

▪ **רבי אלעזר**: ראו בחזון את המזבח בנוי ואת המלאך מיכאל מקריב עליו.

▪ **רבי יצחק נפחא**: ראו בחזון את אפרו של יצחק מונח באותו מקום.

▪ **רבי שמואל בר נחמני**: הריחו ריח קטורת מכל הר הבית, ורק מאותו מקום הריחו ריח של איברים נשרפים.

▪ **רבי יוחנן**: שלושה נביאים (חגי, זכריה ומלאכי) עלו איתם מהגולה והעידו להם על מידות המזבח, מקומו, והיתר להקריב גם כשאין בית מקדש. (בברייתא, **רבי אליעזר בן יעקב** מוסיף שהם העידו גם על כך שהתורה תיכתב בכתב אשורי ולא עברי).

2. חתיכה מהיסוד של המזבח נשברה, האם אפשר לסתום אותה בגבס?

פרטים שמעכבים בכשרות המזבח ומידות המערכה

הגמרא מביאה ברייתא שמפרטת איזה חלקים ומידות במזבח הם קריטיים ("מעכבים") לכשרותו.

○ **הפרטים המעכבים**: קרן, כבש, יסוד וריבוע. המקור לזה, לפי **רב הונא**, הוא שהתורה השתמשה בלשון "**המזבח**" בהקשר לכל אחד מהם ("קרנות המזבח", "אל יסוד המזבח", "אל פני המזבח", "רבוע יהיה המזבח"), מה שמשמע שכך בדיוק הוא מוגדר כ"מזבח".

○ **הכרכוב והסובב**: הגמרא **מקשה**: אם ככה, גם הכרכוב צריך לעכב, כי כתוב "כרכוב המזבח"? הגמרא מגיעה למסקנה שאכן גם הוא מעכב.

- **מחלוקת על מהות הכרכוב: רבי ורבי יוסי ברבי יהודה** חולקים מה זה הכרכוב שהיה סביב המזבח (בגובה שש אמות, לדעת רבי יוסי). רבי סובר שהיה זה "כיור" (עיטורים וציורים), ורבי יוסי ברבי יהודה סובר שהיה זה "הסובב" (בליטה היקפית).
- הגמרא מביאה סיפור על קרן המזבח שנפגמה, וסתמו אותה במלח "כדי שלא ייראה פגום", ולא כי זה הכשיר אותה לעבודה. זה מוכיח שפגם בקרן פוסל את המזבח.
- הגמרא מקשה מברייטא אחרת, שאומרת שהכרכוב היה למעלה, בראש המזבח, ושימש כמסלול הליכה בטוח לכהנים שלא יחליקו, בעומק של אמה מעבר לקרנות. רב נחמן בר יצחק מיישב שהיו שני כרכובים: אחד לנוי בצידי המזבח, ואחד למעלה, להילוך הכהנים.
- הפרטים שלא מעכבים: מידת אורכו, רוחבו וגובהו של המזבח לא מעכבים, בתנאי (רבי מני) שלא יפחתו משיעור מזבח משה.
- מהו השיעור המינימלי? רב יוסף אמר "אמה". כשצחקו עליו, אביי הסביר שהכוונה היא שמקום המערכה לא יפחת מאמה על אמה. רב יוסף שיבח את אביי על הבנתו, ואת הצוחקים כינה "בני קטורה", בדומה לסיפור נוסף שהגמרא מביאה על רבי טרפון ובני אחותו שהוא כינה אותם בני קטורה על בערותם.
- מידות גזרי העצים: הגמרא מביאה את דברי רב חמא בר גוריא: ששני גזרי העצים שהיו מסדרים על המערכה היו באורך ורוחב של אמה כל אחד כמידת המערכה. רבי ירמיה מעיר שהכוונה היא ל"אמה גדומה" (מעט פחות מאמה כדי שלא יבלטו). אבל רב יוסף מקשה על זה מברייטא שממנה משתמע שהמידה הייתה אמה מדויקת, כדי שלא יבלטו מחוץ למזבח.

3. מדוע השיפוע של הכבש היה מתון במיוחד?

מידות הכבש ומיקומו

הגמרא דנה במידותיו ומיקומו של הכבש, שהיה הדרך לעלות למזבח.

- **מידות ומיקום הכבש:** המשנה קובעת שהכבש היה בדרום המזבח, אורכו 32 אמות ורוחבו 16 אמות. רב הונא למד את המיקום בדרום מהפסוק "על ירך המזבח צפנה" – אם ה"ירך" (החלק האחורי) בצפון, אז ה"פנים" (הכבש) חייבים להיות בדרום, כמו אדם ששוכב. רבא מסביר שהמילה "רְבוּעַ" מרמזת גם על צורת ריבוע וגם על צורת רביצה (שכיבה), ולכן הפנים והרגליים לא באותו כיוון.
- תנא אחר למד את זה מהפסוק ביחזקאל "ומעלתהו פנות קדים", שכל פנייה מהכבש תהיה ימינה לכיוון מזרח, וזה אפשרי רק אם הכבש בדרום. הגמרא מוכיחה שהכוונה תמיד לפנייה ימינה מברייטא ששנה רמי בר יחזקיה על מבנה ה"ים" של שלמה שהיו ממלאים ממנו מים לכיור.
- הפסק בין הכבש למזבח:
- רבי שמעון בן יוסי בן לקוניא שאל את רבי יוסי האם רבי שמעון בן יוחאי סבר שהיה רווח ("אוויר") בין הכבש למזבח. רבי יוסי ענה: "ואתה לא סובר כך? והרי נאמר: וְעִשִּׂיתָ עֲלֵיתִי הַבָּשָׂר וְהַדָּם" – להקיש כשם שדם נזרק מרחוק, כך גם הבשר צריך להיזרק

למערכה, מה שמחייב רווח. הוא ענה לו שניתן לומר שהכהן עומד על המזבח עצמו, בצד המערכה, וזורק.

▪ **רבי יוסי** משיב שאם הוא עומד על המזבח, ברור שהוא זורק כי המערכה דולקת ואי אפשר להתקרב, ולשם כך לא נדרש היקש מיוחד.

▪ **רב פפא** אומר שההיקש מלמד שכמו שהדם נזרק מעל אוויר הרצפה, ככה גם הבשר צריך להיזרק מעל אוויר הרצפה.

○ **כבשים קטנים: רב יהודה** אומר שהיו שני כבשים קטנים שיצאו מהכבש הראשי: אחד ימינה (מזרחה) שהוביל לסובב בעליה, ואחד שמאלה (מערבה) שהוביל בירידה ליסוד (לשפיכת שירי הדם). הם היו מובדלים מהמזבח "כמלוא החוט" מהסיבות הבאות:

▪ הם פוגעים ביכולת להקיף את המזבח (שכתוב "סביב").

▪ הם פוגעים בצורתו המרובעת (שכתוב "רבוע").

▪ הגמרא מסבירה שצריך לכתוב גם "סביב" (שלא יהיה עגול) וגם "רבוע" (שלא יהיה מלבן) כדי להגדיר את צורת המזבח.

○ **חישוב שטח הכבש והמזבח:**

▪ **הסתירה:** ראינו כבר שהמשנה במידות אומרת שהכבש והמזבח תפסו יחד שטח של 62 אמות, אך לפי החשבון (32+32) הם היו צריכים לתפוס 64 אמות. והגמרא מסבירה שראש הכבש היה "פורח" מעל אמת היסוד ואמת הסובב, ולכן הייתה חפיפה של שתי אמות.

○ **שיפוע הכבש: רמי בר חמא** בתחילת הדף הבא, אומר ששיפוע של כבשים רגילים הוא 3 אמות אורך על כל אמת גובה. שיפוע הכבש הגדול של המזבח, לעומת זאת, היה מתון יותר (3.5 אמות + אצבע ושליש לכל אמה בגובה) כדי להקל על הכהנים שנושאים את האיברים הכבדים (לכבש הגדול היה אורך של 32 אמות על גובה של 9 אמות, ורש"י מבאר איך החשבון המדויק, לפי 4 אצבעות לטפח ו-6 טפחים לאמה, מסתדר עם יחס השיפוע הזה).